

СТРУКТУРА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

В статті детально та коректно показано структуру дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання. Автори намагалися дослідити сучасні підходи до визначення структури дослідницької компетентності взагалі і, зокрема, дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, а також етапи розвитку цієї компетентності. Зроблено припущення, що розвиток дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання являє собою процес, який виключає етапи вибору, обґрунтування стратегії й пріоритетних завдань розвитку, а також оцінювання та коректування прийнятих рішень на попередніх етапах процесу розвитку. Автори визначили етапи розвитку дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання та оцінити й скоректувати прийняті рішення на попередніх етапах процесу розвитку. Запропонували дослідницьку діяльність наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання розглядати як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, проявами якої є пошукова активність і дослідницька поведінка фахівців, формування творчої атмосфери, а також відповідних педагогічних умов.

Ключові слова: дослідницька компетентність, наукові кадри, компетентність, вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання.

Актуальність проблеми розвитку дослідницької компетентності наукових кадрів в умовах реформування системи освіти набувають в Україні характеру педагогічної новизни [2, 5, 8, 13]. Ці проблеми не можуть залишитися поза інтересами вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання (далі - ВНЗСУН), адже ефективний захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України законних інтересів держави та прав громадян неможливий без глибоких педагогічних досліджень складових професійної компетентності наукових кадрів у сфері виявлення, попередження та припинення розвідувальної, підривної та терористичної діяльності шкоду Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемам структурування дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів, (І. Бец [1], М. Головань [2], С. Грозан [3], С. Грабовський [4], Э. Зеер [5], С. Лукашенко [6], В. Нога [7], О. Норкіна [8], І. Олійник [9], О. Остиловська [10], В. Радкевич [11], І. Романовська [12], С. Сисоєва [13], А. Туник [14] та ін.) у вітчизняній педагогічній науці загалом все ще не вистачає досліджень, у яких було б ґрунтовно розглянуто питання визначення дослідницької компетентності, ані тим більше її компонентності складові не отримали повного і однозначного визначення. Про це свідчать данні, які наведені нижче у таблиці 1.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити сучасні підходи до визначення структури дослідницької компетентності взагалі і, зокрема, дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, а також етапи розвитку цієї компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість авторів у складі дослідницької компетентності називають когнітивну і рефлексивну компоненти як обов'язкові. При цьому під когнітивної складової розуміється здатність особистості до певного способу пізнання, а рефлексивність - як здатність особистості до оцінки та самооцінки результатів своєї та сторонньої

діяльності. Але у поглядах сучасних психологів когнітивність і рефлексивність - це особистісні якості, придбані в процесі освіти / самоосвіти, або успадковані як колективне несвідоме [4, 7].

Таблиця 1

Підходи до визначення структури
дослідницької компетентності у сучасній педагогіці

Автор	Структура дослідницької компетентності
Грозан С. [3]	1) мотиваційний; 2) теоретико-методологічний; 3) технологічний; 4) комунікативний; 5) рефлексивний
Е.Ф. Зеєр [5]	1) мотиваційний; 2) когнітивний; 3) діяльнісний; 4) рефлексивний
С.Н. Лукашенко [6]	1) ціннісно-мотиваційний; 2) змістовний; 3) когнітивний; 4) комунікативний; 5) рефлексивний
Остиловська О.А. [10]	1) когнітивна; 2) праксіологічна; 3) мотиваційна; 4) рефлексивно-оцінкова
Романовська І.В. [12]	1) когнітивний (теоретико-методологічний, мотиваційно-ціннісний); 2) функціональний (організаційно-практичний, що включає комунікативний та інтерактивний)
А.В.Туник, О.С. Новгородов [14]	1) організаційно-практичні; 2) компетенції особистісного самовдосконалення; 3) загальнокультурні; 4) соціально-трудова; 5) навчально-пізнавальні; 6) інформаційні; 7) комунікативні

Викликає також певні сумніви мотиваційний компонент [3, 5, 6, 10]. Справа в тому, що мотивація - складне поняття. Вона може бути внутрішньою і зовнішньою. Внутрішня мотивація пов'язана із переконаністю, морально-етичними якостями особистості, вона перманентна і може розглядатися як компонента будь-якої компетентності, у тому числі - дослідницької. Із зовнішньою мотивацією все складніше. Наприклад, цілком компетентний фахівець у банківській справі приходить в нову для себе організацію, а там панує корупція, безлад, обман. Це безумовно демотивує його, але, при цьому, не позбавляє компетентності. Інший приклад: компетентний фахівець із засобів технічної розвідки приходить до регіонального підрозділу, а там панує застій, керівництво впровадження нових технологій не підтримує, не вірить їм. Це знову ж демотивує фахівця, певний час він залишається компетентним, але поступово втрачає свою кваліфікацію. Тому зовнішня мотивація найчастіше буває тимчасовою, ситуативною. Отже, мотиваційну складову якщо і потрібно включати до складу компетентності, то з великими застереженнями, краще включати до складу компетентності не мотивацію як таку, а її витoki: переконаність, самосвідомість, відповідальність.

Цілком зрозуміло, що визначаючи структуру дослідницької компетентності представники сучасної педагогічної науки прагнуть відійти від парадигми ЗУН (*знань, умінь, навичок*), яка не виправдала себе в освітній діяльності новітнього часу. Однак, в нашому розумінні ніяка компетентність неможлива без знань, умінь та навичок. Важливо тільки, щоб знання, вміння навички були не чимось статичним, раз і назавжди придбаним, а, навпаки, вони повинні сприйматися як щось динамічне, гнучке, активне, схильне до розвитку і саморозвитку.

На нашу думку введення сучасними вченими діяльнісних, практичних, праксиологічних компонент у склад компетентності не цілком вирішує проблему знань, умінь і навичок, без яких ніяка компетентність неможлива. Крім того, незрозуміло куди віднести такі важливі для фахівця-дослідника ВНЗСУН якості як почуття службового, військового та громадянського обов'язку, патріотизм, правосвідомість, міцна воля тощо?

Існує й інший підхід. Він базується на уявленні про три базові компоненти дослідницької компетентності. Перша з них начебто повертає до складу компетенцій знання, вміння і навички (ЗУНи), без яких неможлива жодна компетентність. Проте це робиться вже на зовсім інших засадах. Знання, вміння, навички вводяться вже не як застиглий «вантаж знань», а як здатність орієнтуватися у проблемній та суміжних з нею сферах знань, володіння термінологічним апаратом, а вміння та навички сприймаються не як завчені раз і назавжди, а як такі, що передбачають їх творче застосування на практиці. Тут добре підходить наше українське слово «обізнаність», яке передбачає, так би мовити, легке оперування знаннями, вміннями та навичками і, в той же час, спрямовує на творче розширення та поглиблення знань на основі самовдосконалення та саморозвитку.

Такий підхід позбавляє можливості заявляти «нас цьому не вчили», підвищує відповідальність та стимулює творчий підхід. Обізнаність зовсім не означає володіння пасивним запасом знань. Навпаки, вона спрямовує на їх практичне і творче застосування, розширення і поглиблення знань, умінь, навичок. Обізнаність - це набагато більше, ніж просто ознайомленість. Обізнаність пов'язана з набуттям знань, умінь, навичок та їх практичним використанням; вона передбачає зворотний зв'язок із об'єктивною реальністю, самоконтроль в процесі застосування ЗУНів. Таким чином за обізнаністю можна побачити когнітивність, праксеологічність та рефлексивність, Втім, обізнаність набагато ширша. Когнітивність, праксеологічність і рефлексивність когнітивність, праксеологічність та рефлексивність - це якості, а обізнаність – це ресурс, резервуар, якій слід безперервно поповнювати і якій можна використовувати.

Обізнаність не ховається за цими педагогічними дефініціями (когнітивність, праксеологічність, рефлексивність), а відкриває шлях до саморозвитку, передбачає певну легкість, свободу, творчість. Обізнаність формує так би мовити дорожню карту у напрямку розвитку дослідницької компетентності науковця-дослідника. Тим самим компетентність перестає бути обмежувальним поняттям, а навпаки, стає відкритою *універсалією педагогічної сучасності*.

Наступний рівень препарування поняття «компетентність» - це *сприйняття*, а конкретніше сприйняття професійних, службових, громадянських цінностей. Для фахівців-дослідників ВНЗСУН це, в першу чергу, службовий, військовий, громадянський обов'язок, який базується на внутрішній духовній переконаності, патріотизмі, національному самосприйнятті, правосвідомості. Тут можна побачити певну аналогію з мотиваційно-ціннісною компонентою компетентності, як вона розуміється у сучасній педагогіці. Проте, поняття «сприйняття» потребує переліку цінностей, а просто декларування ціннісної складової дозволяє уникнути проголошення таких службових цінностей, які мають аксіологічний та деонтологічний сенс. Що стосується мотиваційної складової, то вище було показано недоліки її виділення. Проблема пропонується вирішити за рахунок відмежування «компетентності» і «готовності». Фахівець може бути цілком компетентним, але в даний час, на певному відрізку часу не готовим здійснити ефективну дію, вирішити проблему, з причини браку необхідного матеріально-технічного забезпечення, стану власного здоров'я, тощо. У цьому розумінні компетентність - це довгострокове, перманентне, а готовність – ситуативне

поняття. Розмежування компетентності та готовності надзвичайно важливе у правоохоронній діяльності, діяльності у стресових, екстремальних ситуаціях.

Нарешті, третій рівень у цьому способі препарування поняття компетентності – це здібності. Цілком зрозуміло, що набуття компетентності безпосередньо залежить від наявності у конкретної особи певних здібностей. Для співробітників правоохоронних органів, яким доводиться діяти у складних, часом екстремальних умовах важливі не лише здібності, які можуть набуватися, розвиватися, вдосконалюватися у процесі навчання, виховання і самовиховання, брати участь у формуванні обізнаності й сприйняття (тобто такі, за якими стоїть когнітивність, рефлексія, праксеологія, деонтологія, аксіологія), але й такі, які лежать глибше, відносяться до психофізичного рівня (аналітичність, зібраність, здатність прогнозувати ситуацію, здатність переконувати, здатність зберігати державну та службову таємницю, дисциплінованість, відповідальність, принциповість, стриманість, терплячість та сумлінність). Саме ці складові дослідницької компетентності є вкрай важливими для наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання. Саме тому зростає і роль аспірантури і докторантури як структурного підрозділу ВНЗСУН, адже саме її співробітники здійснюють підбір та відбір майбутніх професійних викладачів та науковців вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання.

Наведений вище підхід дозволяє більш повно, детально та коректно показати структуру дослідницької компетентності наукових кадрів ВНЗСУН, однак, він ще вимагає додаткових досліджень та апробацій. Тому на даному етапі досліджень прийнято обмежуватися включенням когнітивної, праксіологічної, мотиваційної та рефлексивно-оцінкової складових дослідницької компетентності (рис. 1).

Рис. 1. Структура дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання

Розвиток дослідницької компетентності наукових кадрів ВНЗСУН являє собою процес, з якого неможливо виключити етап вибору та обґрунтування стратегії та пріоритетних завдань розвитку, а також етап оцінювання та коректування прийнятих рішень на попередніх етапах процесу розвитку. При цьому необхідно брати до уваги зміни воєнно-політичної обстановки на світовій арені, а також соціально-економічної обстановки в Україні. Структура реалізації процесу розвитку дослідницької компетентності наукових кадрів ВНЗСУН представлена на рис. 2.

Висновки. Дослідницьку діяльність співробітників ВНЗСУН слід розглядати, як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, проявами якої є пошукова активність і дослідницька поведінка фахівців, формування творчої атмосфери, а також відповідних педагогічних умов. З метою підвищення ефективності розвитку дослідницької компетентності науковців ВНЗСУН необхідно подальше розширення і поглиблення дослідження її сутності, змісту, форм і методів реалізації.

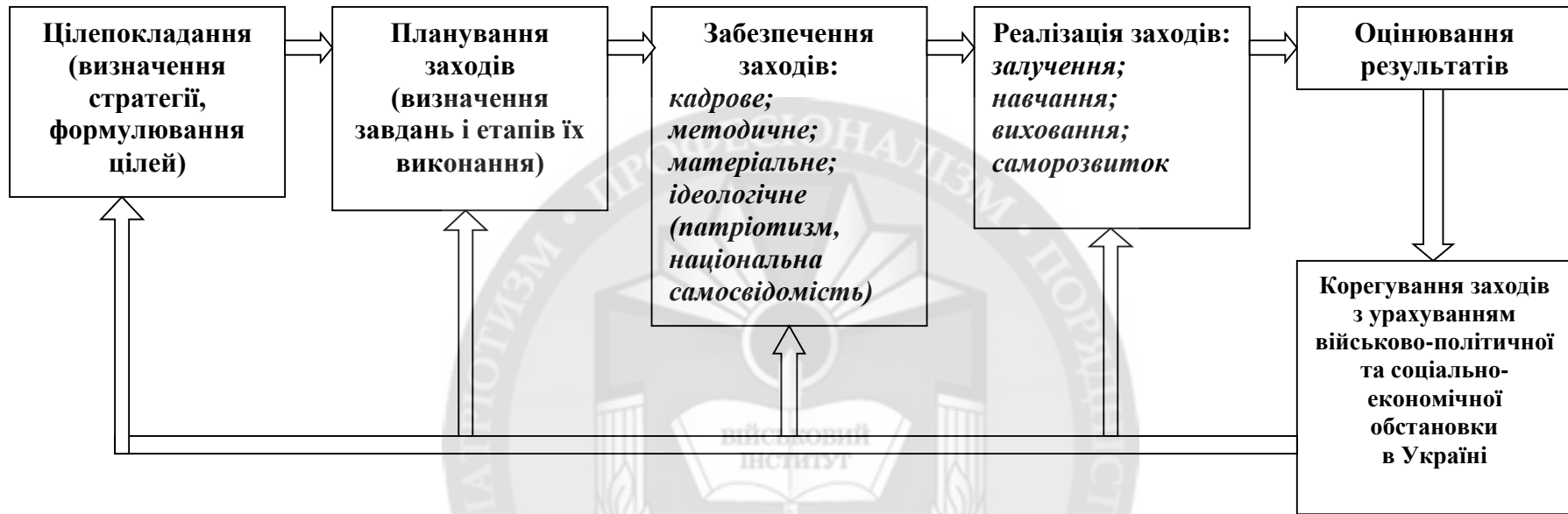

Рис. 2. Процес розвитку дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бец І. О. Теоретичні основи формування науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників [Текст] / І.О. Бец // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2011. – № 4. – С. 11-15.
2. Головань М. С. Сутність та зміст поняття “дослідницька компетентність” / М. С. Головань, В. В. Яценко // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – С. 55–62.
3. Грозан С. Методологічні підходи до визначення сутності та змісту поняття «дослідницька компетентність» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/seksiia-5/3605-metodolohichni-pidkhody-do-vyznachennia-sutnosti-ta-zmistu-poniattia-doslidnytska-kompetentnist>.
4. Грабовський С.В. Психологічний підхід у формуванні професійної компетентності та професіоналізму викладача / С. В. Грабовський // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна. - 2013. - Вип. 19. - С. 210-212.
5. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход / Э.Ф. Зеер // Наука и образование. – 2004. – № 3. – С. 35–43.
6. Лукашенко С.Н. Модель развития исследовательской компетентности студентов вуза в условиях многоуровневого обучения (на примере изучения математических дисциплин) / С.Н. Лукашенко // Образование и науки. – 2012. – №1. – С. 73–85.
7. Нога В. Ф. Психологічний аналіз комунікативної компетентності суб'єктів військового управління / В. Ф. Нога. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2012. - Вип. 3.
8. Норкіна О.В. Розвиток дослідницької компетентності вчителів математики засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук / О.В. Норкіна. – Черкаси, 2017. – 280 с.
9. Олійник І.В. Компетентнісний підхід як основа професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/213>.
10. Остыловская О.А. Формирование научно-исследовательской компетентности [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://research.sfu-kras.ru/node/12655>.
11. Радкевич В. О. Професійна компетентність – складова професійної культури [Текст] / В.О. Радкевич // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. : в 5 т. – : Професійна освіта і освіта дорослих. – К.: Педагогічна думка, 2012. – С.63-74.
12. Романовська І.В. Деякі проблеми професійної компетентності працівників оперативних підрозділів / І.В. Романовська // Кримський юридичний вісник. – Сімферополь, 2010. – Вип. 1(8), Ч. II. – 332 с.
13. Сисоева С. О. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник / С.О. Сисоева, Л.В. Козак // Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К.: ТОВ “Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬ-ВЕЙС””, 2016 – 156 с.
14. Тунык А.В. Формирование исследовательской компетентности у студента в период обучения в вузе [Текст] / А.В. Тунык, А.С. Новгородов // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2014. – № 9. – С.390–395.

REFERENCES:

1. Bets I.O. (2011). Teoretychni osnovy formuvannia naukovo-doslidnytskoi kompetentnosti maibutnix ofitseriv-prykordonnykiv. [Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu "Ukraina"], no. 4, pp. 11-15. (In Ukrainian).
2. Holovan M.S., Yatsenko V.V. (2012). Sutnist ta zmist poniattia “doslidnytska kompetentnist”. [Teoriia ta metodyka navchannia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii shkoli: zbirnyk naukovykh prats], Vypusk VII, Kryvyi Rih: Vydavnychiy viddil NMetAU, pp. 55–62. (In Ukrainian).
3. Hrozan S. Metodolohichni pidkhody do vyznachennia sutnosti ta zmistu poniattia «doslidnytska kompetentnist» [Elektronnyi resurs], [Rezhym dostupu: <http://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/seksiia-5/3605-metodolohichni-pidkhody-do-vyznachennia-sutnosti-ta-zmistu-poniattia-doslidnytska-kompetentnist>]. (In Ukrainian).
4. Hrabovskyi S.V. (2013). Psykholohichni pidkhid u formuvanni profesiinoi kompetentnosti ta profesionalizmu vykladacha. [Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohienka. Ser.: Pedagogichna], no. 19, pp. 210-212. (In Ukrainian).

5. Zeer E.F. (2004). Modernizatsiya professionalnogo obrazovaniya: kompetentnostnyiy podhod [Nauka i obrazovanie], no. 3, pp. 35–43. (In Russian).
6. Lukashenko S.N. (2012). Model razvitiya issledovatel'skoy kompetentnosti studentov vuza v usloviyah mnogourovnevnogo obucheniya (na primere izucheniya matematicheskikh distsiplin) [Obrazovanie i nauki], no 1, pp. 73–85. (In Russian).
7. Noha V.F. (2012). Psykholohichniy analiz komunikativnoi kompetentnosti subiektiv viiskovoho upravlinnia. [Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy], no. 3. (In Ukrainian).
8. Norkina O.V. (2017). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vchyteliv matematyky zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii: dys. ... kand. ped. Nauk, Cherkasy, 280 p. (In Ukrainian).
9. Oliinyk I.V. Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykladachiv vyshchoi shkoly» [Elektronnyi resurs], [Rezhym dostupu: <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/21>]. (In Ukrainian).
10. Ostyilovskaya O.A. Formirovanie nauchno-issledovatel'skoy kompetentnosti [Elektronnyi resurs], [Rejim dostupu: <http://research.sfu-kras.ru/node/12655>]. (In Russian).
11. Radkevych V.O. (2012). Profesiina kompetentnist – skladova profesiinoi kultury [Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini: zb. nauk. pr], [Profesiina osvita i osvita doroslykh], Kyiv, Pedahohichna dumka., pp. 63-74. (In Ukrainian).
12. Romanovska I.V. (2010). Deiaki problemy profesiinoi kompetentnosti pratsivnykiv operatyvnykh pidrozdiliv [Krymskyi yurydychnyi visnyk], Simferopol, Vyp. 1(8), Ch. II, 332 p. (In Ukrainian).
13. Sysoieva S.O., Kozak L.V. (2016). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vykladachiv vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk, Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, Kyiv, TOV “Vydavnyche pidpriemstvo “EDEL-VEIS””, 156 p. (In Ukrainian).
14. Tunyik A.S., Novgorodov A.V. (2014). Formirovanie issledovatel'skoy kompetentnosti u studenta v period obucheniya v vuze [Aktualnyie problemyi gumanitarnyih i estestvennyih nauk], no 9, pp. 390–395. (In Russian).

Рецензент: д.пед.н., проф. Майборода В.К., радник директора Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

д.пед.н., доц. Артемов В.Ю., к.т.н., с.н.с. Литвиненко Н.И.

СТРУКТУРА ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ НАУЧНЫХ КАДРОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ СО СПЕЦИФИЧЕСКИМИ УСЛОВИЯМИ ОБУЧЕНИЯ

В статті детально та коректно показано структуру дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання. Автори намагалися дослідити сучасні підходи до визначення структури дослідницької компетентності взагалі і, зокрема, дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, а також етапи розвитку цієї компетентності. Зроблено припущення, що розвиток дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання являє собою процес, який виключає етапи вибору, обґрунтування стратегії й пріоритетних завдань розвитку, а також оцінювання та коректування прийнятих рішень на попередніх етапах процесу розвитку. Автори визначили етапи розвитку дослідницької компетентності наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання та оцінити й скоректувати прийняті рішення на попередніх етапах процесу розвитку. Запропонували дослідницьку діяльність наукових кадрів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання розглядати як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, проявами якої є пошукова активність і дослідницька поведінка фахівців, формування творчої атмосфери, а також відповідних педагогічних умов.

Ключові слова: дослідницька компетентність, наукові кадри, компетентність, вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання.

Ph.D. Artemov V.U., Ph.D. Lytvynenko N.I.

THE RESEARCH COMPETENCES STRUCTURE OF THE SCIENTIFIC HIGHER EDUCATION STAFF WITH THE SPECIFIC EDUCATION CONDITIONS

The article describes in detail and correctly the research competence structure of the scientific staff of higher educational institutions with specific learning conditions. The authors tried to investigate modern approaches to the definition of the research competence structure in general and, in particular, the research competence of scientific staff of higher educational institutions with specific learning conditions, as well as the stages of development of this competence. It is assumed that the development of the research competence of scientific personnel of higher educational institutions with specific learning conditions is a process that excludes the stages of selection, the justification of the strategy and priorities of development, as well as the assessment and adjustment of the decisions taken at the earlier stages of the development process. The authors identified the stages of development of the research competence of the scientific staff of higher educational institutions with specific learning conditions and assess and correct the decisions taken at the preliminary stages of the development process. They suggested the research activity of the scientific staff of higher educational institutions with specific educational conditions to be considered as a special type of intellectual and creative activity, the manifestation of which is the search activity and research behavior of specialists, the formation of the creative atmosphere, as well as the corresponding pedagogical conditions.

Keywords: the research competence, the scientific personnel, the competence, the higher educational institutions with specific learning conditions.

